

1 Pitanje je trenutka kad će na vrata Grajnerova atelijera pokucati likovna kontrola. Prošli tjedan bili su kod Pavića, provjeriti koristi li atelijer u odgovarajuću svrhu. Ali, Pavić je okej, po vokaciji kipar, prostor je zatrpan alatima za kiparsku proizvodnju, čitava je mašinerija stalno u pogonu, svakih se minutu-dvije uključuje kompresor za skulpture. Kad inspektor pokuca, a Pavić otvori vrata, ovaj se ne usudi ni ući, koliko se prostor intenzivno koristi u namijenjenu svrhu.

Kod Grajnera je tišina. Uzduž čitava zida polica s knjigama, na sredini veliki stol, kao za sastanke upravnog odbora. Nigdje kista, nigdje dlijeta.

Kakav ste vi likovni umjetnik, zapitat će ga iznenađeni inspektor. Ili, bolje rečeno, čega ste vi likovni umjetnik?

Anticipaciju inspektorova pitanja iznio je nekidan slavni ukrajinski violinist, već odavno s adresom u Zagrebu. Čest je gost na Žitnjaku, poznaje se s korisnicima atelijera, od slikara Mitrova kupuje slike, a pregovara i s kiparom Korkutom u vezi skulpture što predstavlja kostur kremšnite koja se topi. Jednom riječju, poznaje kontekst. Jedna mu stvar, međutim, nije jasna. Upitno gleda slikara Mitrova, vi ste svi završili akademiju, ne?... Slikarstvo, kiparstvo, grafika, ovaj je fotograf, ali Grajner zapravo nije niš, ne?

detalj ovitka ploče, dizajn Stanislav Habjan
Jugoton, 1983.

2 Baka ga je uvalila. Šesti razred. Za zadaću iz likovnog je trebalo napraviti kolaž. Sjetio se tek navečer, baka veli odi ti samo spavati. I ujutro ga je na stolu dočekao kokot napravljen od izrezaka iz časopisa.* I na satu je profesor Ruljančić rekao odlično, odmah je kokota objesio na izložbeni pano kod zbornice, a njega odmah uključio u likovnu grupu. Postao je likovno slavan u školi.

Drugi čin.

Kasarna Kozara u Banja Luci. Skupno gledanje televizije. Odjednom, njegova faca preko ekrana, najavljuje ploču *Krivo srastanje*. Frendu je bio poslao fotokopiju fotke iz svoje vojničke knjižice, nije ni znao da ovaj radi omot za *Krivo srastanje*, Đoni je vidio fotokopiju i rekao to je to, to je *Pukovnik i pokojnik* (naziv pjesme na ploči).

Postao je medijski slavan u Kozari.

* Baka je znala njemački i redovito pratila njemačke časopise "Stern" i "Quick", gdje je bilo mnoštvo fotografija, a kolori su bili izvrsno otisnuti.

Finale.

I prije se o pričalo o električnoj energiji. Naime, već je desetak godina ovdje, ali sve dosad ilegalno, skvotirao je prostor bivšeg portira bivše osnovne škole. Dobio je mig od insajdera da je ta trokustasta sobica prazna i da vrata imaju ključ. Sobica nije nigdje registrirana kao prostor i sve što mora jest biti tih ako kojim slučajem navrati netko iz Grada. I kako se uselio u pravi atelijer, tako je situacija u vezi struje postala ozbiljna, dolazili su registrirati inicijalno stanje brojila.

U međuvremenu, između Kozare i Žitnjaka, punio je životopis umjetničkim sadržajem, prvo u cilju osvajanja titule samostalnog umjetnika, a u konačnici i atelijera.

Primjerice, na mišljenje nekih korisnika kako atelijer služi tome da likovni umjetnik u njemu i radi, Vlasta Žanić odgovara parafrazom poznate Trbuljakove izjave i na vrata svog atelijera vješa slijedeću obavijest: "Činjenica da je umjetniku dodijeljen atelijer važnija je od toga što će u njemu raditi."

3 Logično je da na zidu nešto visi. Pogotovo u umjetničkom atelijeru, osim što njihovi korisnici zacijelo imaju odnos prema lijepom, to je i prilika za samopromociju. Kod Pavića je na zidu otisak špeka, kod Pavelića izložba u pripremi, kod Cvjetanovića njegove fotografije, Mitrov često mijenja postav, stalno nove točkice i crtice.

Grajner je imao konceptualno rješenje. Radi se o velikoj fotografiji (2 x 3 metra) koja prikazuje dio njegova bivšeg tavanškog atelijera, policu s raznim sadržajem koja mu se nalazila iza leđa dok je sjedio za radnim stolom. Fotografiju je iskoristio kao scenografiju za promociju knjige "Život na tavanu".

Objesio ju je iznad radnog stola, pa sada gleda u ono što mu se nekada nalazilo iza leđa.

Druga je stvar to što je na fotografiranoj polici vrlo, vrlo sličan sadržaj kao i na ovoj pravoj, što se duž cijelog zida proteže od poda do stropa. Čak i u omjeru 1 : 1.

Ne predstavlja se, dakle, svojom likovnom proizvodnjom, nego vizualnim medijem predstavlja kontekst literarne proizvodnje. U prošlosti i sadašnjosti, u stvarnosti i u njezinu otisku.

Inspektor mu ne može mu ništa, stvar je konceptualna, bez obzira koji medij tematizirala, pripada izrazu suvremene scene.

fotografija: Boris Cvjetanović

4 Formalno otvorenje atelijera priredio je za rođendan. Za tu je priliku napravio i jedan rad. U jugoistočni je kut postavio visoki stol s tankim metalnim nogama i staklenom površinom ispod koje je ladica s brojnim pregradama u kojima se nalaze dijelovi mehaničkih satova. Svjetlo je usmjereno na kalendar obješen iznad stola, otvoren na mjesecu studenom, a njegov datum, dvadeset i sedmi jedanaesti, jest upravo srijeda, kao što je bila i tog dana. Na kalendarskoj je fotografiji u prvom planu suhi list, iza njega jumbo plakat kraj neke ceste, u pozadini sivo nebo, na plakatu piše **JESENSKO UMJETNIČKO DRUŠTVO**.^{*} To mu je bio rad za projekt Cista Provo, svakog se mjeseca na jumbo panou izmjenjuju radovi raznih umjetnica i umjetnika, što u konačnici izlazi u formatu kalendara.

S jedne je strane kalendara zataknut duguljasti suhi list na kojem je tankim crnim slovima posveta slikara Zorana Pavelića. A za plinsku cijev s druge strane je pričvršćen također suhi list, ali onaj s fotografije, što su mu ga poklonili članovi udruge Kvart, voditelji projekta Cista Provo.

Mislio je da će tu neobičnu isprepletenost vremena i prostora gosti primijetiti. Stol koji fizički zauzima prostor predstavlja sadržaj koji asocira vrijeme, a sadržaj fotografije koja portretira prostor također je vrijeme: jesen. I kalendar, fizički, to je objekt obješen na zidu, a značenjski, potpuno je u službi vremena, čak štoviše, pokazuje ono što se doima kao prezent, a zapravo nije, nego je to bio prezent prije sedam godina. Pa kao što je suho lišće simbolična oznaka jeseni, tako su i zupčanici i opruge ispod stakla materijalni artefakti vremena.

Preciznije, prošlog vremena.

^{*} To je bila prva varijanta, aludirao je na takozvani 'kraj umjetnosti', ali ne baš na kraj, nego na ono neposredno prije kraja, kad je on izvjestan ali još nije nastupio. No, osim što ga je s jedne strane naziv društva podsjećao na pjesnika Sergeja Jesenjina, a s druge na knjižaru Jesenskog i Turka, shvatio je da ideju može dodatno precizirati nazivom mjeseca koji se općenito smatra najgorim – na njegov se prvi dan posjećuju groblja, a Tom Waits u istoimenoj pjesmi kaže: *November seems odd / it's my firing squad* – pa je poslije naziv promijenio u **NOVEMBARART SOCIETY**. Osim što je rođen u tom mjesecu, pa je rad i autoreferencijalan, engleska mu inačica više asocira programsko nego pjesničko. A i bolje mu zvuči kad izgovori naglas.

Na njegovo razočaranje nitko u kutnoj situaciji nije prepoznao autorsku interpretaciju prostora (ateljera) i vremena (rođendana). Nitko nije uopće ni shvatio da se radi o instalaciji, nego su se na stol ostavljale čaše i naslanjalo časkajući.

Vidjevši da je vrag odnio šalu, pristupio je bivšoj voditeljici galerijskog programa objasniti joj koncept.

– Meni je bio bolji onaj tvoj san kad si išao kupovati pidžamu, – odgovara mu, – pa si se odjednom zatekao nasred križanja i pokušavao autima koji trube objasniti da zapravo isprobavaš pidžamu. To si trebao napraviti, zaključuje bivša voditeljica.

5 U kontekstu promijenjenih okolnosti naplate električne energije i potrošnja se promijenila. Nesklon prognozama o mogućem broju utrošenih kilovata majstor fotografije kod sebe ne pali peć, nego prezentaciju studentima drži kod Grajnera, u zagrijanom prostoru za sastanke.

Kao u učionici, studenti fokusirano prate nizanje fotografija na velikom ekranu, garnirano ponekom pričicom koja će majstoru, poput ptičice, proletjeti sjećanjem.

Prateći izlaganje iz pozadine, Grajner u mislima nabraja koincidencije: studenti su došli na vodstvo kroz izložbu Ane Opalić u Galeriji AŽ, a kad su već tu, terenska im se nastava proširila i na uvid u opus naturaliziranog žitnjačana Borisa Cvjetanovića. A Ana i Boris su predstavljali Hrvatsku na Venecijanskom bijenalu 2003. A vizualni identitet za taj nastup je ujedno bio i posljednji službeni posao Greiner&Kropilak Mailart Office-a.*

Iste je godine, bivši domaćin ovog atelijera, Alem Korkut, ušao u ovaj prostor. A on, sadašnji domaćin, s Alemom se upoznao upravo u Dubrovniku, rodnom gradu Ane Opalić. Upoznao ih je Hrvoje Đukez, Korkutov kolega s akademije, a njegov drug iz umjetničke organizacije Petikat. A Hrvoje mu je napravio i ovaj stol na koji su sada naslonjene studentice i studenti, a i ovu policu gdje mu je arhiva.

Pa dok slaže koincidencije u prostorno-vremensku križaljku, majstor fotografije govori o seriji "Mrlje", gdje je fotografirao cenzurirane, odnosno prebojene 'nepoćudne' dijelove uličnih grafita. "A mrlje su zapravo naglašavale sakriveni sadržaj", kaže, "ponekad su preko njih stavili i svoj sadržaj, da se ne zna što je bilo prvo... To je, recimo, što se tiče fotografije, ipak važno znati, tko je nešto napravio prvi. Ne zato što to onda više nitko ne smije, nego jednostavno zato što je netko to napravio prvi. Kao što je, recimo, prva picerija bila ona u Dežmanovom."

* Dvadesetogodišnji autorski projekt (1983. – 2003.) Borisa Greinera i Stanislava Habjana u okviru kojeg ostvaruju niz projekata u raznim medijima (grafički materijali, proza, performansi, izložbe, akcije i eksperimentalni filmovi).

fotografija: Bojan Kristofić

kadar iz filma "Odsutnost teleprisutnosti"
redatelj: Dan Oki

6 Ovo mu nije prvi atelijer. Prvi je bio u Gavelli, kad je bivšeg kompanjona i njega zvao Krešimir Dolenčić koji je netom preuzeo ravnateljstvo, da zajedno naprave nešto novo. Nekoliko mjeseci potom nekakva se crna vuna počela presti, a oni su bili još mladi vitezovi i zahvalili su se Dolenčiću na gostoprimstvu. Onda ih je zvao Igor Mrduljaš iz ZKM-a, teško je reći tko je tamo pleo crnu vunu, ali ih je Mrduljaš ubrzo izbacio. Zvao ih je Zlatko Pejić, dobili su veliki tavanski prostor u Ilici, na vrhu nekadašnjeg Kuglija. Zgrada je bila u pretvorbi, pobjegli su kad je pretvorba uznapredovala. Zatim je na red došao atelijer na tavanu obiteljske kuće u Svetoj Nedjelji. Tamo je bilo sve okej, ali ga je s vremenom zagušila samoća. Trebao je društvo. Ovo mu je peti.

Prilično je društven, ali tek iza pet popodne.

Ni prije pet nije isključeno, ali samo ako se radi o radnim posjetima. Kao što je maločas bio Marko Meštrović, vezano za Grajnerovo sudjelovanje u njegovom filmu.¹ Zvuk je bio problem, ptičice su preglasne. Tema filma je prirodna katastrofa, a ptičice pjevaju kao u rajskom vrtu.

Glumačka mu je karijera u usponu, zimus je glumio vuka u filmu Dana Okija.² S nestrpljenjem očekuje ponudu Zdravka Mustaća, za rolu u njegovu igranom filmu. Zato je i pustio bradu, nada se da će igrati morskog vuka.³

Iako film pripada vizualnoj kategoriji i dalje ništa od striktno likovnog sadržaja.

¹ *The Raft*, animirani film, DCP, 13' 46", Kreativni sindikat, 2021.

² *Odsutnost teleprisutnosti*, eksperimentalni film, DCP, 25', Association Kazimir, 2022.

³ Nažalost Mustać nije dobio na HAVC-u novce za film i Grajner je ostao bez morskog vuka. No, u budućnosti će mu providnost nadoknaditi propuštenu priliku i 2023. će u filmu Dana Okija "Sablasna čestica" igrati pukovnika. (op. a.)

7 Donio Cvjetanović dva demižona od po deset litara. Prošek, kaže, star četrdeset godina. Na povratku iz Žuljane svratio je do Nerežišća, u konobi kuće supruge Markite naišao na neotvorene demižonke, a zna kad je umro onaj tko ga jedini mogao napraviti. Korisnici se sakupili na degustaciju, pripremili čaše, on krene točiti, prvo, jasno, Alemu Korkutu, prvome među jednakima žitnjačkog kolektiva. Čudna je boja, zapravo je uopće i nema, proziran prošek. On toči onoliko koliko i pije, minimalno. Prvi trgne proziran prošek i veli, odličan je. Ostali su također ushićeni, odmah pružaju čašicu na repete. Red je i da on proba.

– Pa to je rakija!!!

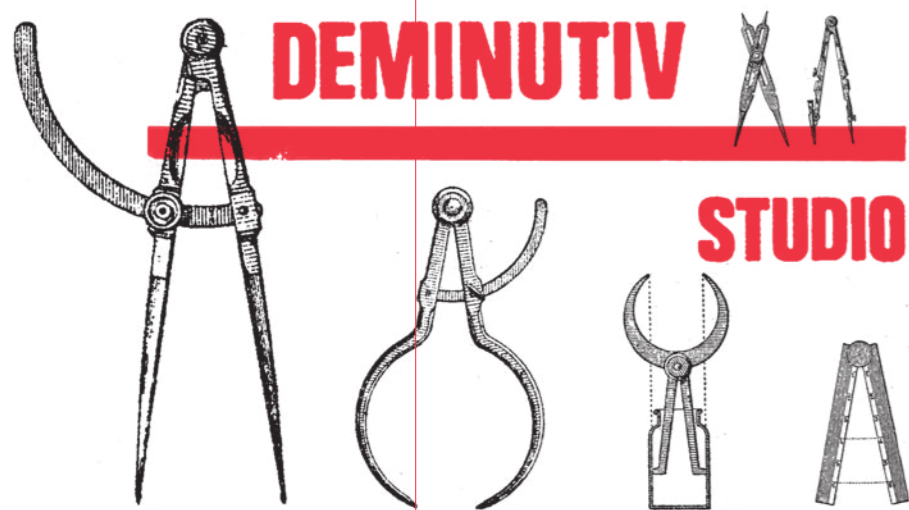
Ostali šute, znaju da će sad točiti još manje.

Kad mu netko dođe u posjet, Cvjetanović nudi rakiju, četrdeset godina stara, neizostavno kaže. Gosti odobravaju, odlična je, dobro su joj činile godine, uzalud se nadajući kako će komplimentom zaslužiti još jednu.

Tih četrdeset godina ulijeva strahopoštovanje. Kad ekipa zasjedne kod Grajnera, a Cvjetanović je privremeno odsutan (obično u Žuljani), nitko se ne usuđuje diskretno ustati, gestom hineći odlazak na WC, neprimjetno uzeti ključ njegova atelijera koji kod Grajnera visi na čavliču odmah kraj ulaza, odšuljati se do sjevernog hodnika, otključati Cvjetanovićev atelije, otipkati općepoznatu šifru na alarmu, pronaći sakrivenu demižonku, pažljivo maknuti vilicu što je ovaj postavlja kao zamku da zna ako je bilo uljeza, skinuti čep i otpiti pošten gutljaj. Zatim vratiti čep, vilicu i demižonku u prvobitno stanje, zaputiti se prema vratima, zaustaviti, okrenuti i ponoviti akciju.

fotografija: Boris Cvjetanović

skica za logotip Umjetničke organizacije Deminutiv

8 Djeca su mu već odrasla, razgovaraju o svemu kad navrate na ručak. Kći zastupa radikalne zelene teze, a sin smatra da prvo treba razumjeti tehnološke aspekte, a tek ih potom kritizirati. Ona je znanstvenica, radi na projektu, on je slobodnjak, postavlja web stranice. Njoj se žuri, ide na teren, njemu ne, što god bilo, može pričekati.

Grajner se pita od koga li je to naslijedio, da na miru, polako, svojim tempom veže žnirance, a trebali su već biti u vrtiću, teta će ih opet špotati. To mu je i njegov razrednik u gimnaziji spočitnuo, da ima problema s autoritetima.

Kćer potpuno razumije, mrzi čekati, pa mu je okej da ni njega ne čekaju.

Kad dobije narudžbu za tekst, napiše ga odmah, ne čeka rok.

Zarada od teksta teško se može usporediti sa zaradom od dizajna. Za tekst mu obično trebaju tri radna dana, a za to vrijeme stigne prelomiti katalog i zaraditi pet puta više. Ali nema dovoljno kataloga i održavanje iznad vode zahvaljuje kombinaciji. Kao kad skijaš nije prvi ni u spustu ni u slalomu, ali je nepobjediv u kombinaciji.

Likovnjaci se primjerice žale da ne dobivaju honorare za izložbe, ali to je problem njihova poimanja stvarnosti. Nikako da prihvate kako se sada nalaze u Europi, a da u europskom likovnom prostoru vlada zakon ponude i potražnje.

Kao što to dobro shvaća akademski kipar Sven Klobučar i u filmu *Greta** kaže:

- Imaš jedno pravilo, svoje stvari moraš prodat što je skuplje moguće.
- Tko su tvoji kupci?, u filmu ga pita Pavić.
- Gle, da se razumijemo, ja nemam kupaca, oni ne postoje.

(Upućeniji gledatelji filma znaju zašto ne postoje: akademski se kipar Klobučar odavno ostavio skulptuiranja i isključivo crta, a crta isključivo groblja, vješala, duhove i luđake. Tko bi želio imati otvorenu raku iznad klavira ili čovjeka obješenog o granu golog drveta iznad stola u blagovaonici?)

Grajner je najbolje je zaradio na projektu za Ministarstvo prometa. Bilo ih je sedam u ekipi, projekt su dobili na javnom natječaju, posao je uključivao izradu maketa, rendera i grafičko oblikovanje. Svatko je odredio cijenu za svoj dio posla s kojom je bio zadovoljan i u konačnici su došli do 670 tisuća kuna. Gornja granica budžeta propisana natječajem bila je 850 tisuća, a po zakonu o javnoj nabavi naručitelj mora prihvatiti najjeftiniju ponudu. Dvomeći se između Klobučarova pravila i realna, ali solidna honorara, odlučuju se za ovo drugo. Njihova je ponuda bila jedina i tako su izgubili 180 tisuća kuna.

Unatoč tomu, dvojica iz ekipe, kipar Pavić i arhitekt Ambroš, zadovoljni, kako svojim, dobro odrađenim poslom, tako i njegovom naplatom, privučeni su mogućnošću kapitalizacije svojih akademskih znanja i vještina, pa ih udružuju, posvećuju se izradi maketa i osnivaju umjetničku organizaciju "Deminutiv".

* dokumentarno-eksperimentalni film, B. Cvjetanović & B. Greiner, 27', HD, stereo, 2018.

9 Trebalo je nekako riješiti problem toga da se i korisnici ostalih atelijera, kao i njihovi gosti, osjećaju vrlo ugodno u njegovu novom atelijeru, za stolom za sastanke u ambijentu knjižnice.

Iako je bilo i logično da će se tako osjećati, pa nije li neko vrijeme radio televizijske emisije o unutarnjem uređenju, imao je iskustva.

S jedne strane, uzduž čitava zida je polica s knjigama, kao originalna kulisa knjižnice. Bočno, autentična kulisa arhive s brojnim dubokim ladicama, na suprotnom boku kulisa radne površine, u sredini veliki stol. Osvjetljenje nisko, nekoliko izvora.

A obično bi bilo i nešto za popiti.

Prije se sjedilo u fotografskom atelijeru, zato što je, za razliku od kiparskih i slikarskih, jedini on imao stol. Ovdje im je bolje, veći je stol. Ali on nije fotograf, on mora misliti, ne uspijeva gledajući odmah i prepoznati.

U okviru atelijera je i manji, kuhinjski prostor, kojeg je bivši korisnik, kipar Korkut, izolirao od onog radnog. Da mu glina ne ulazi u tanjur.

(Korkut se preselio u veći atelije, u vrhu jugozapadnog krila zgrade, tamo gdje je prije bila Dora Kovačević. Tamo je također napravio kuhinju, a u okviru kuhinje, prekriveno drvenim plohamo tako da se uopće ne vidi, ali se zato vrlo lako otklopi, instalirao je WC.)

U poslu kojim se Grajner bavi tišina je nužna, stoga se povukao u izoliranu kuhinju, pokraj maloga kuhinjskog postavio veliki radni stol, a njima prepustio čitaonicu.

Ali, izvješće o potrošenim kilovatima struje grijanje je ostavilo samo u kuhinji, pa su se povukli i oni. I u kuhinji im je ugodno.

S dolaskom toplih dana pojavilo se pitanje otvaranja prozora. Intenzivna vegetacija atelije drži u hladu, ali pruža utočište vrlo brojnim i raznovrsnim kolonijama kukaca, pa mu je Pavić na prozor postavio mrežu. To je riješilo komarce i ostale, ali pojavio se problem ptica. One toliko glasno pjevaju da je nemoguće misliti.

Kao što je i Jop jednom u kinu zadrijemao, pa kad je u filmu nastupila pucnjava, zaboravio da je u kinu i kroz zatvorene oči naglas protestirao supruzi: Kiki, daj stišaj malo.

– Stišajte se, ptice, viče kroz prozor, razumijem vaše veselje, ali ovdje se nastoji misliti. Odgovor zaglušujući, ptice mu se grohotom smiju.

Rješenje nudi Antun Maračić na početku teksta ‘Rajske tice’, objavljenom u *Poletu* 1989. godine, u kojem opisuje svoj boravak u Sarajevu.

“U Sarajevu sam čuo jednu prekrasnu anegdotu o čuvenom ovdašnjem književniku Abdulahu Sidranu.

Proljeće je. Sunčano je jutro. Ispred Sidranovog prozora cvate jorgovan na kojem se okupljaju i pjevaju ptice. Sidran se budi, a buđenje je neželjeno i teško. Glava i duša bole od sinočnjeg pića. Jutarnje svjetlo i ptičji pjev ne vesele, dakle, mamurnog pjesnika. Za to vrijeme, u kuhinji već marljivo posluje njegova žena Šahbaza.

– Šahbaza, doziva Sidran, otiđi bona na polje i otjeraj one proklete tičurine s jorgovana.

Supruga poslušala, ode i temeljito protrese rascvjetalo stabalce s kojeg ptice odlijeću.

Vraća se u kuhinju i dovikuje mužu:

– Avdo, bili ti popio jednu duplu lvu?

– E, ta ti valja, moja Šahbaza! Bih, kako ne!

Eksirajući rakiju, on pomalo dolazi k sebi. U venama oživljuje krovotok, čovjek se počinje lagano uklapati u ritam i značaj novoga dana. Percepcija postaje pomirljiva, štoviše, afirmativna i ugodna. U međuvremenu, ptice su se vratile na jorgovan pod prozorom.

– Šahbaza, ponovo zove Abdulah.

– Što je opet, Avdo?

– Daj dođi, bogati, da čuješ ove rajske tice pod našim pendžerom!”

ON ART

TIŠINA, MISLI SE!

instalacija i performans na promociji knjige
Osvojena područja – Volumen 7, Galerija Greta,
prosinac 2019.
fotografija: Jurana Hraste

10 Potrošnja električne energije za grijanje velikog prostora bila je neoboriv argument za boravak u malom i ljetni ga dani ostavljaju bez formalnog alibija za daljnji ostanak u kuhinji. Ne da mu u velikoj sobi nije ugodno, nego mu je i ovdje sasvim dobro. Gleda unaprijed, ponovno će stići jesen.

No, ostavljen je na milost i nemilost nekih korisnika koji i inače smatraju da mu uopće nije potreban prostor od šezdeset kvadrata, da je sve ono što radi jednako radio i u ilegalnom prostoru od dva i pol kvadrata.

Zasada njihovo mišljenje čita između redaka. Nemaju jasnu platformu, i dalje stalno radi, i dalje ima nešto za popiti. Osim toga, platforma njihova prigovora njegovu nelikovnom poslu ugrožena je njegovim bavljenjem njihovim likovnim poslom.

Naime, u međuvremenu, u razdoblju između obvezne Kozare i legalna Žitnjaka, baveći se svime i svačime, na nagovor prijateljice Eveline Turković, urednice Triptiha,¹ da spoji potrebu za pisanjem i interes za zbivanjima na suvremenoj sceni, započeo je pisati likovne kritike. Piše uglavnom afirmativno, nastoji objasniti šifre suvremena izraza i scenu približiti široj publici.²

I nastupi korisnika su mu sadržaj.

Njihov bi prigovor olakšala situacija u kojoj bi bilo još nekog (osim voditelja galerijskog programa Bojana Kristofića) tko bi se kontinuirano bavio njihovim autorskim istupima.

Bojan je, međutim, rastegnut između djelovanja u Mreži antifašistkinja i praćenja suvremene scene, pa većini korisnika Grajner ostaje kao jedini glasnogovornik.

Ulaze grupno ili pojedinačno, zatječu ga ispred polunapisana teksta, nekad uzgred zapitaju: ono tvoje ili ovo naše?, ali sa smješkom, razumijevajući, zapravo i ne tražeći odgovor. Štogod bilo, pristaju. Nemaju izbora.

– Samo ti lupaj, kažu mu, jednu ću zapaliti i odoh.

Odavno mu je postalo jasno da ako u društvu želi biti poželjan, a želi, da se mora učiniti potrebnim. Neki računaju na duhovitost, drugi na izgled, on računa na njihove potrebe.

Objektivna lica Grajnerovih gostiju, onih neucijenjenih teoretskim pisanjem i tekućom ponudom, izražavaju otvoreno čuđenje, na ulazu u malu kuhinju upitno šire ruke pokazujući na golem i prazan dnevni boravak.

Primjerice, Ivana Borovnjak, dizajnerica njegova najnovijeg nelikovnog projekta i naglas komentira zatečeno stanje: – Tebi stvarno ne treba puno.

Zvuči poput komplimenta, ali osim što im ona nije pretjerano sklona, osjeća i ironiju na račun korištenja prostora koji zauzima.

Ulazi prvi među jednakima žitnjačkog kolektiva. Malen kuhinjski stol je zatrpan otvorenim knjigama, raznim modelima prijeloma i uveza, na vrh jezika mu je komentar o ogromnom praznom stolu u klimatski vrlo ugodnu radnom prostoru. A malo dalje od vrha jezika i pomisao kako ovaj sad više ne obavlja niti poslove dizajna, koji bi se ipak mogli svrstati u vizualno područje, nego i njih delegira.

No, i dalje ucijenjen teorijom i praksom ponude, a i činjenicom da je upravo uz njegovu asistenciju ovome i dodijeljen atelijer, ne želi se prepuštati dvojabama o opravdanosti svoje asistencije, pogotovo ne pred gošćom, nego samo kaže da su ribice pečene i da im se pridruže u blagovanju.

¹ Emisija Triptih, 3. program Hrvatskog radija, prati aktualna domaća i međunarodna zbivanja na području vizualnih umjetnosti.

² Tekstove objavljuje u seriji knjiga *Osvojena područja* (volumen 1 – 7), izdavač: Petikat i na: <http://osvojenapodrucja.petikat.com>

11 Koliko god izgledali izdvojeni, odsječeni od svega i utonuli u paralelnu stvarnost, i na Žitnjaku prate što se događa u svijetu i domovini. U nekim se stvarima međusobno ne slažu, ali u jednome su složni: bolje da Ivana ide u Sabor nego Mile¹. Bez obzira na preferencijalne glasove. Smjesta odbacuju i dežurnu primjedbu nepostojećeg oponenta kako je njihovu mišljenju presudio izgled. Estetika Sabora time bi se značajno unaprijedila, a oni bi ipak prvenstveno trebali biti estete.

Ali to je tek usputna dividenda, žitnjačani odmahuju, kolateralan dobitak, mi umjetnici, mi se ne vodimo estetikom, nego etikom. Forma proizlazi iz sadržaja. “Karakter je sudbina”, kaže Heraklit.² Bit definira obličje, “piramida sluša glasove pijeska”, kaže Raymond Queneau u knjizi *Morale Élémentaire*.

Ivanin im izgled zapravo otežava obranu izbora. Jednako kao i njezina profesija psihijatrice.

Lako je tako, nasmijati će se posprdno oponent, ako poznaješ ljudsku dušu, ako znaš što im treba. To je mnogo lakše nego odlučivati o njima a da ih ne poznaješ. Donositi odluke naslijepo, bez svijesti o njihovim potrebama, to je zadatak. Nju bi trebalo diskvalificirati jer je prekvalificirana za Sabor.

Kvalifikacija jest problem, prihvaćaju žitnjačani, primjerice, Raymond Queneau je odbio poziciju ministra kulture u De Gaulleovoj vladi s obrazloženjem da je ta pozicija suviše ozbiljna za njegov neozbiljni duh.³

Međutim, nastavljaju, naša izabranica mora prihvatiti odgovornost upravo s obzirom na svoju kvalifikaciju, saborska je pozornica vrlo slična njezinoj ordinaciji, jedino što su pacijenti u foteljama umjesto na kauču.

Ali u carstvu ludih razum nije rješenje, ne predaje se oponent, maleni ne vidi velikog, glasan ne čuje tihog. Nema čarobnih riječi kojima će razum pobijediti.

“Tko govori o pobjedi”, žitnjačani citiraju Cyrana de Bergeraca, “preživjeti treba”. Ne govorimo o plusu, već je velika stvar ako za dvadesetak posto smanji ludilo i približi nas nuli.

¹ Ivana i Mile Kekin

² *Pazi na svoje misli / one postaju riječi / pazi na svoje riječi / one postaju djela / pazi na svoja djela / ona postaju navike / pazi na svoje navike / one postaju karakter / pazi na svoj karakter / on postaje tvoja sudbina.* (Dalai Lama)

³ Taj je neozbiljni duh utjelovio u knjizi *Zazie u metrou*. Knjiga je izazvala ljutnju francuske akademske zajednice zbog izražena otpora prema autoritetima, zbog uporabe neologizama i onomatopeja, razbijanja sintakse i širokom registru vokabulara, od uličnoga žargona do poetske retorike.

“Smatra me ortakom. Možda zato što osjeća, vidi ili naslučuje da opažam kako se uopće ne libi izmišljati ne bi li završio rečenicu.” – Raymond Queneau o tadašnjem ministru kulture André Malrauxu (*Journals 1914 - 1965*, Éditions Gallimard, 1996).

Raymond Queneau prilikom promocije knjige *Zazie Dans Le Metro*, Pariz, 1959. Fotografija: Imago

fotografije: Boris Cvjetanović

12 Iako se, s obzirom na ostale korisnike, Grajner najmanje bavi likovnom proizvodnjom, najredovitiji je u dolascima, pa ispada kao da je neprestano u velikom poslu. Moguće je da su ga ostali već odavno prozreli, da znaju kako je taj posao tlapnja, ali bez obzira na to, vide da u hladnjaku uvijek ima nešto za popiti, što znači da mu je glava ipak iznad vode, dakle, nešto definitivno radi. Biografija mu je bogata raznim zanimanjima, pa bez obzira što im je autodidaktika obrazovna platforma, ipak se osjeća odgovornim na ostale prenijeti iskustvo u privlačenju poslova.

Načelo je shvatio kad je bio urar. Ako nitko ne ulazi, nema posla. Ali, ako ništa ne radi, nitko i ne ulazi. Ta apstraktna poveznica očito pripada prostoru providnosti, ono očito mora misliti da se nešto radi. Kao i za kruh ili meso, ideš tamo gdje je red najdulji, to ulijeva povjerenje.

Dakle, trebao si je naći posla, pa će posljedično i posao stići. Krenuo je tada servisirati satove što ih je još njegov otac petnaestak godina prije popravio, a nitko ih nikad nije preuzeo. Malo je vjerojatno da će mušterija ikad stići, ali ako stigne, sat će biti svježe podmazan i spreman. Sada sadržaj ne nalazi u prošlosti, nego posao privlači servisirajući prezent, pa ako publika ikad stigne, izvještaj će biti spreman.

Zvoni telefon, Ministarstvo kulture je. Treba im prijelom publikacije što dokumentira jedan od njihovih projekata. U e formatu.
– Malo sam u gužvi, ali može, odgovara, ipak ste vi Ministarstvo, ubacit ću vas preko reda.